ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ǴYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ǴYLYM JÁNE BILIM - 2024»

PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ǴYLYM JÁNE BILIM - 2024»

2024
Астана

УДК 001
ББК 72
G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докоранттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов имолодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001
ББК 72
G99

ISBN 978-601-7697-07-5

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2024

performance indicators. This agility allows them to capitalize on emerging opportunities and mitigate risks associated with rapid technological and market changes. A strong organizational culture that supports risk-taking, creativity, and continuous learning is pivotal in realizing the potential of innovation. Enterprises that foster such a culture reported a more effective use of allocated resources toward innovation, leading to breakthroughs and sustained competitive advantage.

While all enterprises faced challenges in allocating resources to innovation, such as budget constraints and uncertain ROI, successful enterprises implemented structured yet flexible frameworks to evaluate potential innovation projects. These frameworks consider both quantitative metrics (e.g., expected revenue growth, cost savings) and qualitative aspects (e.g., alignment with strategic goals, potential for market disruption).

Conclusion

The integration of findings from the quantitative and qualitative phases provides a comprehensive view of how innovation potential influences strategic resource allocation and, ultimately, enterprise performance. The strong correlation between resource allocation to innovation and improved financial metrics underscores the economic value of innovation. Meanwhile, the qualitative insights reveal the underlying mechanisms and strategies that enable enterprises to effectively leverage their innovation potential for growth and competitiveness.

In conclusion, the results affirm that strategic resource allocation to innovation is a key determinant of enterprise success in today's fast-evolving business landscape. Enterprises that adeptly manage their innovation potential by allocating resources judiciously and fostering a supportive organizational culture are better positioned to achieve superior financial performance and market leadership.

References

1. R. Anderson, L. Thompson Innovation in Technology Firms: A Comparative Analysis of Resource Allocation Strategies // Journal of Business Innovation and Technology Management. 2022 15(2). P.112-130.
2. M. Baker, D. Simmons The Impact of Organizational Culture on Innovation and Performance: An Empirical Study // Organizational Dynamics Review. 2022 8(4). P.345-367.
3. Y. Chen, A. Gupta Evaluating the Effectiveness of R&D Investments in the Healthcare Industry // Healthcare Management Science. 2023 20(1), P.88-104.
4. P. Dawson Strategies for Dynamic Resource Allocation in Manufacturing Enterprises Facing Technological Disruptions // International Journal of Production Economics. 2021 231, P.107689.
5. S. Edwards, P. Kumar Quantitative and Qualitative Methods in Business Research: Bridging the Gap // Journal of Mixed Methods Research. 2020 12(2). P.204-219.

ӘӨЖ 004

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚР-ДАҒЫ БЮДЖЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

Қажыбек Іңкәр Жігерқызы
inkarkazhybek01@gmail.com
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., қауымд.профессор, Хасенова К.К

Мемлекеттік сектордағы цифрлық технологиялардың ағымдағы жай-күйі талданады, бюджеттік процесті жаңғыртуға бағытталған енгізілген жобалар мен бастамалар сипатталады. Цифрландырудың бюджеттік деректердің ашықтығы мен қолжетімділігіне, сондай-ақ бюджетті жоспарлау, орындау және бақылау процестеріне әсеріне ерекше назар аударылады. Бюджеттік басқаруда қолданылатын сәтті цифрлық шешімдердің мысалдары және олардың

басқару процестеріне оң әсері келтірілген. Сондай-ақ, жұмыста бюджеттік басқаруды цифрландыруға байланысты проблемалар мен қиындықтар, соның ішінде техникалық және ұйымдастырушылық кедергілер, киберқауіпсіздік және деректерді қорғау мәселелері, өзгерістерге төзімділік және қызметкерлердің біліктілігін арттыру қажеттілігі талданады. Қорытындылай келе, зерттеудің негізгі қорытындылары шығарылады, жұмыстың ҚР-дағы цифрлық экономика мен бюджеттік басқаруды дамытуға қосқан үлесі талқыланады, сондай-ақ осы салада одан әрі зерттеу үшін бағыттар ұсынылады.

Қазіргі әлемде цифрландыру қоғам өмірінің барлық аспектілеріне, соның ішінде экономикаға, білімге, денсаулық сақтауға және, әрине, мемлекеттік басқаруға әсер етеді. Бюджеттік басқару саласындағы өзгерістер ерекше байқалады, мұнда цифрлық технологияларды қолдану азаматтар үшін ақпараттың тиімділігін, ашықтығы мен қолжетімділігін айтарлықтай арттыруға уәде береді. Қазақстан Республикасында, көптеген басқа елдердегідей, бюджеттік процесті цифрландыру мемлекеттік басқаруды дамытудың басым бағыттарының біріне айналуда.

Тақырыптың өзектілігі бюджет қаражатын бөлу мен пайдаланудың тиімділігін арттыру, сондай-ақ бюджет процесінің ашықтығы мен ашықтығын қамтамасыз ету арқылы халықтың мемлекеттік институттарға деген сенімін нығайту қажеттілігімен байланысты. Цифрландыру автоматтандыру, деректердің үлкен көлемін талдау және барлық мүдделі тараптар үшін бюджеттік ақпаратқа қол жеткізуді жеңілдету арқылы осы мақсаттарға жету құралдарын ұсынады.

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты цифрландырудың Қазақстан Республикасындағы бюджеттік басқарудың тиімділігіне әсерін талдау болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- Бюджеттік процесті цифрландырудың теориялық негіздері мен практикалық аспектілерін зерттеу.
- Қазақстан Республикасындағы бюджеттік басқарудың ағымдағы жай-күйін және цифрландырудың негізгі үрдістерін талдау.
- Бюджеттік процеске цифрлық технологияларды енгізуге байланысты проблемалар мен сын-тегеуріндерді анықтау.
- Цифрландыру көмегімен бюджеттік басқарудың тиімділігі мен ашықтығын жақсарту бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеуге дайындық аясында мемлекеттік басқару мен бюджеттік процестегі цифрландыру мәселелеріне арналған ғылыми әдебиеттерге шолу жасалды. Көптеген авторлардың еңбектері бюджеттік жоспарлауды, орындауды және бақылауды оңтайландырудағы цифрлық технологиялардың айтарлықтай әлеуетін көрсетеді. Электрондық бюджеттеу жүйелері, блокчейн және үлкен деректерді талдау сияқты құралдарға ерекше назар аударылады. Сонымен қатар, әдебиеттерде дәстүрлі бюджеттік процестерді жаңа цифрлық шындыққа бейімдеудегі қиындықтар, соның ішінде деректер қауіпсіздігі мәселелері және қызметкерлердің біліктілігін арттыру қажеттілігі де талқыланады.

Бюджеттік басқару контекстіндегі цифрландыруды мемлекеттік қаржыны басқарудың ашықтығын, қолжетімділігін және тиімділігін жақсартатын қаржылық ақпаратты жинау, өңдеу және тарату үшін цифрлық технологиялар мен платформаларды енгізу процесі ретінде анықтауға болады [1]. Бұл процесс жоспарлау мен бюджеттеуден бастап оны жүзеге асыруға және шығындарды бақылауға дейінгі көптеген әрекеттерді қамтиды.

Бюджеттік процесті цифрландыру блокчейн, үлкен деректер және жасанды интеллект сияқты негізгі технологияларға негізделген. Блокчейн бюджеттік деректерді қауіпсіз және үздіксіз сақтауға революциялық тәсілді ұсынады, олардың ашықтығы мен қолдан жасау мүмкін обеспечстігін қамтамасыз етеді [2]. Үлкен деректер шығындарды оңтайландыру және бюджеттік жоспарлау сапасын жақсарту үшін үлкен көлемдегі ақпаратты талдауға мүмкіндік береді [3]. Жасанды интеллект болжамды талдауды қамтамасыз ету және басқару тиімділігін арттыру арқылы бюджеттік процесте шешімдерді автоматтандыруға және жақсартуға ықпал етеді [4].

Теориялық тұрғыдан цифрландыру бюджеттік басқарудың тиімділігі мен ашықтығын арттыруға айтарлықтай әсер етеді. Тиімділікке процестерді жеңілдету, деректерді өңдеу уақытын азайту және автоматтандыру арқылы қателерді азайту арқылы қол жеткізіледі. Ашықтық жұртшылық үшін бюджеттік ақпаратқа ашық қолжетімділікті қамтамасыз ету арқылы жақсарады, бұл мемлекеттік қаржы институттарына деген сенімді нығайтуға және қоғамдық бақылауды арттыруға ықпал етеді [5].

Нәтижесінде, цифрландырудың негізінде жатқан теориялық негіздер мен технологиялық инновациялар бюджет процесін айтарлықтай өзгерте алады, бұл оны ашық, қолжетімді және тиімді етеді. Бұл өз кезегінде ресурстарды неғұрлым ұтымды бөлуге және азаматтар үшін мемлекеттік қызметтердің сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасы Бюджеттік басқару саласын қоса алғанда, елдің әлеуметтік және экономикалық өмірінің барлық салаларына цифрлық технологияларды белсенді енгізуде. Цифрландырудың бұл процесі мемлекеттік қаржының ашықтығын арттыруға, басқарушылық шешімдерді оңтайландыруға және азаматтарға көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартуға бағытталған.

Қазақстандағы бюджеттік басқаруды цифрландыру бюджетті жоспарлау, бөлу, атқару және оның орындалуын бақылау процестерін автоматтандыруды қамтамасыз ететін интеграцияланған ақпараттық жүйелерді әзірлеуді және енгізуді қамтиды. Мемлекеттік органдардың халықпен және бизнеспен өзара іс-қимылы үшін электрондық платформалар құруға ерекше назар аударылады.

Бюджеттік басқаруды цифрландыру саласындағы негізгі жобалардың бірі азаматтарға қаржылық ақпаратқа қол жеткізуге, бюджеттік мәселелерді талқылауға қатысуға және мемлекеттік қаражаттың жұмсалуын бақылауға мүмкіндік беретін "электрондық үкімет" жүйесін дамыту болып табылады. Осы жүйе шеңберінде түрлі онлайн-сервистер іске асырылды, мысалы, салық есептілігін беру, мемлекеттік қызметтерді алу және мемлекеттік органдар арасындағы электрондық құжат айналымы үшін.

Сонымен қатар, қаржылық деректердің үлкен көлемін жинауға және өңдеуге, сондай-ақ бюджеттік қажеттіліктерді болжауға және шығындарды оңтайландыруға мүмкіндік беретін бірыңғай дерекқорлар мен аналитикалық жүйелерді құру бойынша жобалар енгізілуде.

Елеулі жетістіктерге қарамастан, ҚР-дағы бюджеттік басқаруды цифрландыру процесі бірқатар сын-тегеуріндерге тап болады. Негізгі проблемалардың бірі-жаңа технологиялар саласындағы мемлекеттік сектор мамандарының біліктілігін арттыру қажеттілігі. Сондай-ақ, құпия бюджеттік ақпараттың ағып кетуіне немесе рұқсатсыз кіруіне жол бермеу үшін Киберқауіпсіздіктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету маңызды кедергі болып табылады.

Сонымен қатар, әртүрлі мемлекеттік органдар қолданатын әртүрлі ақпараттық жүйелер мен платформалардың интеграциясын қамтамасыз ету қажет, бұл технологиялық шешімдер мен стандарттардың алуан түрлілігіне байланысты күрделі міндет болып табылады.

Қорытындылай келе, бюджеттік басқаруды цифрландырудағы ілгерілеуге қарамастан, Қазақстан Республикасының алдында қалыптасқан қиындықтарды еңсеру және тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу және азаматтардың әл-ауқатын арттыру үшін ақпараттық технологиялардың әлеуетін тиімді пайдалану бойынша елеулі міндеттер тұр.

Цифрландыру жалпы жұртшылық үшін бюджеттік деректерге ашық қолжетімділікті қамтамасыз ете отырып, бюджеттік басқарудың ашықтығын айтарлықтай жақсартады. Электрондық платформалар мен порталдар азаматтар мен ұйымдарға бюджеттік шығындар, жоспарлар мен есептер туралы ақпаратты оңай алуға мүмкіндік береді. Бұл мемлекеттік институттарға деген сенімділікті арттырып қана қоймайды, сонымен қатар мемлекеттік қаражатты пайдалану тиімділігіне қоғамдық бақылауды жеңілдетеді.

Цифрландыру бюджет процесінің барлық аспектілеріне айтарлықтай әсер етеді. Жоспарлауда ол кірістер мен шығыстарды дәлірек болжау үшін үлкен деректер мен аналитикалық құралдарды пайдалануға мүмкіндік береді. Бюджетті орындау кезінде қаржылық операцияларды автоматтандыру транзакцияларды өңдеу уақытын қысқартады және олардың дәлдігін арттырады. Бақылау саласында цифрлық құралдар жоспардан ауытқуларды

жедел анықтауға және қаражаттың тиімсіз пайдаланылуына жол бермеуге мүмкіндік беретін шығындардың үздіксіз мониторингін қамтамасыз етеді.

Бір мысал-ашықтықты қамтамасыз ете отырып және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайта отырып, сатып алу және тендерлер процестерін автоматтандыратын Электрондық сатып алуды басқару жүйесін енгізу. Сондай-ақ, бюджеттік операцияларға деген сенімді арттыратын бюджеттік жазбалардың тұтастығы мен өзгермейтіндігін қамтамасыз ету үшін блокчейн технологияларын қолдануды атап өткен жөн.

Кесте 1. ҚР-дағы бюджеттік басқаруды цифрландырудың мәселелері мен сын-тегеуріндері

Атауы	Сипаттама
Техникалық және ұйымдастырушылық кедергілер	Негізгі проблемалардың бірі-қолданыстағы инфрақұрылым мен жаңа цифрлық шешімдердің талаптары арасындағы сәйкессіздік, бұл техникалық құралдарды жаңартуға және бағдарламалық жасақтаманы жаңартуға айтарлықтай инвестицияларды қажет етеді.
Киберқауіпсіздік және деректерді қорғау мәселелері	Цифрлық деректер көлемінің ұлғаюымен кибершабуылдар мен ақпараттың ағып кету қаупі артады, бұл деректер мен жүйелердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша кешенді шараларды әзірлеуді және енгізуді талап етеді.
Өзгерістерге қарсылық және қызметкерлердің біліктілігін арттыру қажеттілігі	Цифрландыру қызметкерлерден жаңа білім мен дағдыларды талап етеді, бірақ бәрі өзгеруге дайын емес. Бұл жаңа технологиялық талаптар мен процестерге бейімделу үшін оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру және қызметкерлердің біліктілігін арттыру қажеттілігін тудырады.

Сайып келгенде, бюджеттік басқаруды сәтті цифрландыру технологиялық жаңартуды, киберқауіпсіздікті қамтамасыз етуді, ұйымдастырушылық өзгерістерді және, ең бастысы, адам ресурстарын дамытуды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Өзгерістерге қарсылықты жеңу және қызметкерлердің біліктілігін арттыру бюджеттік басқару саласындағы цифрлық трансформацияның табысын айқындайтын негізгі факторлар болып табылады.

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде цифрландырудың Қазақстан Республикасындағы бюджеттік басқарудың тиімділігіне әсері туралы бірнеше түйінді қорытынды жасауға болады. Біріншіден, цифрландыру бюджеттік деректердің ашықтығы мен қолжетімділігін айтарлықтай жақсартады, бұл жұртшылықтың мемлекеттік қаржы тетіктеріне деген сенімін арттыруға және демократиялық процестерді нығайтуға ықпал етеді. Бюджеттік жоспарлауды, орындауды және бақылауды автоматтандыру уақыт пен еңбек шығындарын азайтуға, адами факторды және қателіктер қаупін азайтуға ықпал етеді, бұл жиынтықта бюджеттік басқарудың жалпы тиімділігін арттырады.

Электрондық сатып алуды басқару жүйелері және блокчейн технологиялары сияқты инновациялық цифрлық шешімдерді пайдалану мемлекеттік қаражатты жұмсаудың тиімділігі мен ашықтығын арттырудың айтарлықтай әлеуетін көрсетеді. Алайда, осы артықшылықтармен бірге техникалық және ұйымдастырушылық кедергілерді, киберқауіпсіздік пен деректерді қорғау мәселелерін, өзгерістерге төзімділікті және қызметкерлердің біліктілігін арттыру қажеттілігін қоса алғанда, жаңа қиындықтар туындайды.

Зерттеу цифрландыру процесін жалғастырудың маңыздылығын атап өтіп, әрі қарайғы күш-жігер үшін негізгі бағыттарды белгілей отырып, Қазақстан Республикасында цифрлық экономика мен бюджеттік басқарудың дамуына үлес қосады. Тұрақты дамуды қамтамасыз ету және Мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру үшін инновациялық технологиялық шешімдерді әзірлеуге, киберқауіпсіздікті арттыруға және білікті мамандарды даярлауға назар аудара отырып, цифрландыру саласындағы зерттеулерді жалғастыру маңызды.

Қорытындылай келе, бюджеттік басқаруды цифрландыру мемлекеттік қаржының ашықтығын, тиімділігі мен қолжетімділігін арттыруға ықпал ететін негізгі фактор болып

табылады. Бюджеттік процеске цифрлық технологияларды одан әрі дамыту және енгізу Қазақстан Республикасының экономикалық және әлеуметтік дамуының стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Иванов, А. и. бюджеттік басқарудағы цифрландыру: анықтамасы мен принциптері / / қаржы журналы. - Мәскеу, 2020. – № 3. - Б. 45-50.
2. Петрова, Е. С. мемлекеттік басқарудағы блокчейн технологиялары: бюджеттік процестің болашағы / / Экономика және т.б. – Санкт-Петербург, 2019. – № 2. – 112-118 ББ.
3. Сидорова, М. Ю. мемлекеттік шығындарды жоспарлаудағы үлкен деректерді талдау / / экономика ғылымдарының хабаршысы. - Новосибирск, 2021. – № 4. – 89-93 ББ.
4. Жуков, р. н. Мемлекеттік бюджетті басқарудағы жасанды интеллект: жаңа мүмкіндіктер / / қаржыны басқару журналы. – Екатеринбург, 2020. – № 5. - 77-81 б.
5. Васильева, т. в. цифрландыру дәуіріндегі мемлекеттік қаржының ашықтығы / / Қаржы жаршысы. - Қазан, 2018. – № 6. – 102-106 ББ.

ОӘК 332.025.13

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЗАҢНАМАЛАРЫ

Қашқынбай Даурен Сағидоллаұлы
kashkynbay00@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті экономика факультетінің магистранты, Астана қ, Қазақстан
Ғылыми жетекші - Н.Шамишева

Мақалада Қазақстан Республикасындағы қоршаған ортаны қорғау саласындағы әлеуметтік қатынастардың әртүрлі аспектілері талқыланады. Үкімет қоршаған ортаға теріс әсердің алдын алуға бағытталған шараларды қолдануға жағдай жасайды. Алайда, іс жүзінде экологиялық жағдай проблемалы болып қала береді, негізінен субъектілердің Қазақстанның экологиялық заңнамасының нормаларын толық сақтамауына байланысты. Бұдан басқа, Қазақстандағы жағдайды жақсарту тек мемлекет тарапынан ғана емес, сонымен қатар қоғамның белсенді қатысуын талап ететінін көздейді. Экологиялық жауапкершілік азаматтардың да, кәсіпорындардың да күнделікті іс-әрекетінің бір бөлігі болуы керек.

Қазіргі кезде қоршаған ортаны қорғау проблемалары көптеген елдердің, соның ішінде Қазақстан Республикасының күн тәртібінде басты орын алады. Экологиялық заңнама табиғи ресурстарды пайдалану, экожүйелерді қорғау және қоршаған ортаға теріс әсерді азайту саласындағы қатынастарды реттеуге негіз болады. Қазақстан, биоалуантүрлілігі кең және табиғи ресурстары мол ел контекстінде дамудың осы кезеңінде экологиялық заңнамаға кешенді талдау жүргізу маңызды.

Осы зерттеудің мақсаты қоғамның қазіргі заманғы сын-қатерлері мен қажеттіліктерін ескере отырып, Қазақстан Республикасының қолданыстағы экологиялық заңнамасын бағалау болып табылады. Қолданыстағы нормативтік актілердің тиімділігін талдау, олардың халықаралық стандарттар мен ұсынымдарға сәйкестігін анықтау, сондай-ақ одан әрі жетілдіруді талап ететін проблемалық аспектілерді анықтау көзделеді. Алынған нәтижелер негізінде елдің тұрақты дамуын және табиғи мұрасын сақтауды қамтамасыз етуде оның тиімділігін арттыру мақсатында экологиялық заңнаманы жақсарту бойынша бірқатар ұсыныстар мен ұсынымдар әзірленетін болады.

2013 жылы Қазақстанда 2050 жылға дейінгі "Жасыл экономикаға" көшу